

Resum de la taula rodona: Arxius municipals i arxius històrics comarcals: sintonies i diferències

Moderador: Josep M. Benaül

Participants: Joan Boadas, Joan Comasòlivas, Joan Farré, Josep M. Masachs i Jaume Zamora

1r. bloc: La realitat actual en una perspectiva territorial

a) Visió general dels arxius municipals i dels arxius històrics comarcals

Intervenció de Jaume Zamora, tècnic de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona

A Catalunya hi ha 940 municipis. En termes de població, la província de Barcelona, la qual ens pot acostar a la realitat territorial del país, presenta les següents dades:

HABITANTS	TOTAL MUNICIPIS	%
- 1.000	112	36
1.001 a 5.000	95	31
5.001 a 10.000	41	13
10.001 a 25.000	32	10
25.001 a 50.000	16	5
+ 50.000	15	5
TOTAL	311	

Per tant, pel que fa a la població, com a conclusió destacable veiem que un 67% de municipis estan per sota dels 5.000 habitants.

A l'hora de voler fer un balanç de la situació actual dels municipis en relació amb l'existència d'un servei d'arxiu, sorprenentment arribem

fàcilment a una primera constatació: ens manca un instrument que ens informi de l'estat actual dels arxius municipals arreu del país, el qual seria l'element bàsic per conèixer i analitzar els dèficits i les necessitats i, alhora, planificar les estratègies més recomanables.

Tot i aquesta mancança, podem afirmar que una gran quantitat de municipis de Catalunya tenen uns baixos nivells de població i disposen d'uns mitjans tècnics i humans certament limitats que no fan possible presentar el binomi desitjable, és a dir:

MUNICIPI/AJUNTAMENT = SERVEI D'ARXIU MUNICIPAL NORMALITZAT

D'aquí es deriva que molts municipis petits no garanteixin ni la conservació, ni disposin d'una organització/sistematització que possibiliti la gestió ni l'accés de la documentació produïda i que produeixen en l'actualitat.

Però també ens enganyaríem si donéssim per fet que els municipis mitjans i, fins i tot, els considerats grans tenen tots un servei d'arxiu amb personal tècnic específic o, si més no, compleixen uns mínims indispensables.

Aleshores, inevitablement hauríem d'entrar a repassar i analitzar les mancances i dèficits que afecten els arxius i els arxiviers municipals:

- l'incompliment de la legislació vigent per part de les administracions,
- la manca de legislació específica respecte als arxius i als arxiviers municipals,
- la manca de coneixement i reconeixement social de les funcions i potencialitats dels arxius i dels arxiviers municipals, etc., etc.

Malgrat tot, és evident que en els darrers vint anys la situació dels arxius municipals ha millorat sensiblement des d'una perspectiva general, però encara resta molta feina pendent.

Tot seguit, des de la perspectiva de l'arxivística municipal, apuntaré alguns aspectes que ens poden ajudar a situar-nos en la relació arxius municipals i territori:

a) Els arxius municipals, organitzats o no, són el resultat de l'existència i del desenvolupament d'una institució de govern molt arrelada històricament al territori.

b) L'existència d'una entitat tan arrelada al territori i tan bàsica com és el municipi no s'ha vist reflectida ni reconeguda específicament en la legislació catalana d'arxiu.

c) El paper dels AHC el tractarà en Josep Maria Masachs.

d) I, per últim, creiem que objectivament cal apuntar la fórmula desenvolupada per la Diputació de Barcelona, que s'inicià amb la col·laboració de l'Associació d'Arxiviers de Catalunya a través de l'arxi-

ver itinerant i que s'ha caracteritzat per entendre l'arxiu municipal com un concepte unitari documentalment parlant, s'ha apostat per un tractament arxivístic global de la documentació in situ i s'ha buscat la implicació dels ajuntaments en el condicionament d'espais i el manteniment de la tasca realitzada.

Malgrat que aquesta fórmula encara no assegura la normalització plena de tots els arxius petits i mitjans, ha obert innegablement noves vies per trobar les solucions més adequades, com per exemple, el fet que un nombre de municipis petits/mitjans puguin assumir un arxiver compartit (com per exemple, al Bages) un cop finalitzada una primera fase d'organització global de l'arxiu municipal assumida per la Diputació de Barcelona.

Intervenció de Josep M. Masachs, director de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès

Els arxius històrics comarcals són arxius de tipus supramunicipal i pertanyents a la Xarxa d'Arxius Comarcals. Aquests arxius representen la concentració enfront de l'atomització, alhora que acosten la documentació al territori. En aquests moments, hi ha 32 arxius comarcals en funcionament, la qual cosa representa que el 80% del territori està cobert.

Atès que la creació i formació dels arxius comarcals no respon a la necessitat real d'una administració pública, les seves funcions van adreçades a l'assessorament, la protecció i conservació del patrimoni documental. Aquestes funcions es converteixen en tasques específiques d'organització i conservació de la documentació i actuen amb un caràcter supletori de l'administració local municipal en aquells casos en què no puguin ser garantides pel propi municipi.

La documentació de tipus municipal ingressa a l'arxiu comarcal per acord del municipi en ple i, en el cas d'assolir les condicions mínimes més endavant, la documentació pot retornar de l'arxiu comarcal al municipal.

El que seria ideal, des de l'òptica dels arxius comarcals, és que els municipis disposessin dels recursos perquè els arxius comarcals no haguessin d'assumir les funcions que haurien de ser pròpies dels arxius municipals. Això permetria racionalitzar funcions i polítiques d'ingressos i fer que els àmbits de treball no se sobreposessin: les funcions de l'arxiu per damunt de cap altra mena de consideracions. Aleshores, els arxius comarcals prestarien, realment, els serveis de tractament documental que no poguessin ser garantits pel municipi, sense caure en el parany de pensar que l'arxiu comarcal té caràcter substitutori de les obligacions del municipi, en relació amb la seva pròpia documentació, amb independència dels recursos. Evitar, amb l'assessorament pertinent, que

els ajuntaments, fins i tot els que són grans i amb mitjans, es desentenquin de les seves obligacions.

Altrament, més enllà de la realitat que viuen els arxius comarcals en relació amb aquestes funcions, es fa palesa una manca de recursos que poden acabar ofegant el funcionament dels arxius comarcals. La política d'uniformitzar la distribució dels recursos en aquests centres, la política d'igualar els arxius comarcals de comarques amb una complexitat important, amb un alt índex de població, amb grans quantitats de documentació, amb municipis grans, etc., amb la dels arxius de comarques, on aquesta problemàtica és pràcticament inexistent, on la despoblació i les institucions o ajuntaments són petits i, per tant, la necessitat de destinar-hi recursos és menor, fa que es generin distorsions en el funcionament dels mateixos centres.

Sembla que l'única política que interessa desenvolupar és la d'inaugurar centres, la de crear les infraestructures, i que no es vulgui anar més enllà. No es planifica ni es preveu, un cop feta aquesta inauguració, de dotar els centres dels mecanismes necessaris perquè acabin donant un servei de qualitat, dotant-los de personal i d'instruments d'acord amb les exigències de la documentació, del servei al públic i de les necessitats de les administracions que hi tenen els seus documents dipositats.

b) Realitat territorial i ajustament dels arxius dels àmbits administratius locals

Intervenció de Joan Farré, director de l'Arxiu Històric Comarcal de Balaguer

Segons dades de l'any 1998:

- el 70% de la població viu en 45 municipis de més de 20.000 habitants
- 3 comarques (el Barcelonès, el Vallès Occidental i el Baix Llobregat) tenen el 56,4% de la població
- l'àmbit metropolità de Barcelona té el 69,3% del total de la població
- el 57% dels municipis de Catalunya tenen menys de 1.000 habitants

Per tant, necessàriament hem de parlar de realitats territorials diferents i, consegüentment, no podem aplicar un únic model d'organització per a tot el territori: hi ha d'haver un o uns models que contemplin la realitat més "metropolitana" i un o uns models que s'adaptin més a la realitat diguem-li "rural". I aquests models o discursos diferents no els podem confrontar o comparar.

Posem dues comarques a tall d'exemple: la Noguera i el Baix Llobregat:

	NOGUERA	BAIX LLOBREGAT
Municipis	30	30
- 1.000 hab.	23	1
1.001 a 3.000 hab.	6	2
3.001 a 10.000 hab.	0	10
10.001 a 15.000 hab.	1	1
+ 15.000 hab	0	16
Població total	34.482	654.958

Si parlem de l'extensió geogràfica, la Noguera té molta més extensió que el Baix Llobregat.

A les comarques com la Noguera, el model d'Arxiu Comarcal com a centre arxivístic territorial de prestació de serveis, sempre que compti amb els recursos humans i econòmics suficients, entenc que és una bona solució, a nivell supletori, per tal d'organitzar i gestionar bona part dels fons documentals del territori i optimitzar recursos. No ens podem plantejar, per impossible, fer complir la funció arxiu amb tot el que comporta (personal qualificat, accessibilitat, instal·lacions...) als municipis petits, que compten amb pocs recursos i pateixen greus problemes pressupostaris.

A les comarques com la del Baix Llobregat, la realitat municipal és molt diferent: la majoria dels municipis són grans, compten amb recursos suficients i tenen (o haurien de tenir) la capacitat suficient per a gestionar els fons documentals del seu àmbit territorial.

Per tant, en aquest cas, és evident que des de l'arxiu comarcal no caldrà fer una actuació tan àmplia a nivell supletori i, en canvi, sí que es pot portar a terme una acció molt més integradora i dinamitzadora, donant un impuls a les actuacions dels arxius municipals encara mancats d'un servei normalitzat.

Les administracions que tenen competències en matèria d'arxius no haurien de duplicar esforços, ni repartir-se el territori ni competir entre elles, sinó que haurien d'arribar a definir programes de cooperació i de desenvolupament comú, treballant sobre la base de criteris de centralització normativa i descentralització operativa i buscant quin és el millor model per a cada territori, amb la finalitat de millorar l'estructura i el funcionament dels arxius.

Intervenció de Joan Comasòlivas, director de l'Arxiu Municipal de Sabadell

Des del meu punt de vista, un sistema arxivístic de país hauria d'anar encaminat a la prestació d'un servei com qualsevol altre de l'Administració: el servei d'arxiu, el servei de biblioteques, l'enllumenat públic o el servei de recollida d'escombraries no haurien de diferir en la seva consideració de servei públic.

Tanmateix, la realitat del Vallès demostra que la concreció del sistema arxivístic català és un campí-qui-pugui. En primer lloc, pel pes excessiu que encara mantenen els grups d'estudiosos que controlen alguns fons municipals. Ningú no discuteix el seu paper en moments passats per a la salvaguarda d'un patrimoni en perill. Tothom tira terra sobre els efectes nefastos que han provocat a voltes algunes intervencions antiarxivístiques, que han abocat a la impossibilitat de recuperar l'ordre originari dels documents, perquè, es diu, es justifica: "Encara gràcies, no se'n sabia més".

Però el procés de normalització democràtica, l'evolució de la professió d'arxiver i la seva irrupció en el camp de la gestió dels documents i, en definitiva, la pròpia complexitat tècnica en la gestió dels arxius històrics i administratius fan que, avui, no tingui cap justificació ni la participació dels fons ni la gestió d'aquests per ens diferents en un sol municipi. Com en el cas, per posar-ne un, de Castellar del Vallès. Així mateix, opino que hi ha hagut una interpretació errònia de l'autonomia municipal com un faig-el-que-vull. Arxius municipals com el de Matadepera, que en determinats moments eren capdavanters pel que fa a recuperació del patrimoni històric, pel que fa a la descripció dels fons i la interrelació amb els productors de documents han fet passos enrere i, fins i tot, han perdut la figura de l'arxiver pròpiament dit. Això, per a un municipi, és molt greu. Alguna institució arxivística superior se n'ha preocupat o té capacitat per a fer-hi alguna cosa?

També s'han malinterpretat algunes polítiques de cooperació municipal. Perquè, si no, no s'entendria l'aterratge d'arxiviers itinerants (una fórmula, d'altra banda, prou encertada) en poblacions de 12.000 habitants!

En el cas dels arxius d'unes dimensions mitjanes, com ara els de Sabadell i Terrassa, problemàtiques semblants han donat lloc a models d'arxiu ben diferents, de dependència orgànica i de dispersió o concentració física, amb unes diferències abismals en l'assignació de recursos, en els estadis de tractament tècnic dels documents, en el dibuix dels perfils professionals, en els procediments d'atenció a l'usuari. Això genera serveis molt i molt diferents... a tres quilòmetres de distància!

2n. bloc: La perspectiva funcional

a) Funcions: competència i/o cooperació

Intervenció de Joan Boadas, director de l'Arxiu Municipal de Girona

S'estan plantejant qüestions molt elementals que ja haurien d'estar superades. D'entrada, s'està parlant d'un sol servei que depèn de diverses administracions, amb un marc legal que permet aquesta disgressió.

Els convenis de creació d'arxius comarcals estipulen que l'administració municipal diposita els seus fons històrics a l'arxiu comarcal mantenint, l'ajuntament, la titularitat sobre la documentació. L'ajuntament s'ha d'ocupar de mantenir l'edifici i aporta el personal subaltern i auxiliar. Tot això porta a una ambigüitat i indefinició paleses.

Altrament, això fa que l'administració municipal abdiqui de la seva pròpia documentació, que no se n'ocupi una vegada ingressada a l'arxiu comarcal, quan en realitat el que hi ha d'haver és una responsabilitat compartida.

Per la seva banda, la Generalitat s'obliga a fer aportació del personal tècnic (una sola persona), a la planificació del servei i a fer-se càrrec del material per al manteniment. Segons el Decret 208/1989, la Generalitat atorga competències de gestió econòmica sobre els arxius comarcals als consells comarcals.

Interrogants que es plantegen:

- Qui decideix el sistema d'arxius en un municipi per tal d'evitar duplicitats? Recordem que hi ha municipis amb diferents menes d'arxius públics, privats, biblioteques...
- Com m'agradaria que fos i què m'agradaria que m'oferís un arxiu històric comarcal?

M'agradaria que tingués pressupost suficient que li permetés tenir el personal i els mitjans tècnics necessaris. Per què aquesta resposta? Perquè l'arxiu comarcal és qui hauria de donar assessorament; complir amb la funció inspectora per a detectar anomalies, proposar solucions, trobar recursos...; exercir la coordinació amb els altres arxius de la comarca; elaborar polítiques conjuntes de gestió del patrimoni documental; pactar la política d'ingressos pensant en l'arxiu. Els mitjans tècnics facilitarien la microfilmació de fons documentals, la digitalització, la restauració de la documentació, i permetrien actuar en la recuperació i tractament del patrimoni audiovisual, dels nous suports. Tot això, però, conscients que els serveis s'han de pagar.

Intervenció de Josep M. Masachs, director de l'Arxiu Històric Comarcal de Vilafranca del Penedès

Hom constata que no hi ha lligams entre arxius locals i arxius comarcals. Quan toca, la documentació es transfereix i llestos. En moltes comarques coexisteixen els dos centres per separat, amb una competitivitat no desitjable en la qual es barregen qüestions personals.

Hi ha necessitat d'agrupació i d'integració: personal, mitjans, documentació, etc., tant per raons de simplicitat com d'economia. Cal que els responsables d'arxius rumiïn la seva funció i entenguin la integració necessària per a cercar solucions i fer operativa la seva tasca, almenys a nivell tècnic, i millorar el servei.

b) Els arxius dels àmbits locals i la necessitat de serveis generals comuns

Intervenció de Joan Comasòlivas, director de l'Arxiu Municipal de Sabadell

En general, l'etiqueta "arxiu comarcal" no implica avui cap valor afegit, perquè la realitat mostra que aquests arxius no tenen cap potestat tècnica, ni d'inspecció, ni els recursos per a oferir un servei real a la resta d'arxius de la comarca, i amb el pas del temps el desànim dels seus responsables fa que fins i tot la vocació de "comarcal" vagi desapareixent. Si més no, a l'àrea d'influència de Barcelona.

Quines serien les demandes dels arxius municipals, als quals no es pot donar resposta ni tan sols des d'instàncies superiors, dites nacionals, també infradimensionades? Els requeriments serien múltiples. Els arxivers voldríem, d'entrada, que tinguessin facultat inspectora, de manera que poguessin collar més els ajuntaments per tal de garantir uns serveis mínims, amb la fórmula més adequada en cada cas. Els arxius municipals, a més, haurien de poder disposar d'un assessorament o suport tècnic dels arxius comarcals en múltiples matèries, per exemple, en l'avaluació dels materials de conservació del mercat: anàlisi de ph, qualitat de cartons i papers de conservació, possibilitats d'ordenació del mercat, d'estandardització de formats en funció de les demandes agregades dels arxius, etc., etc. Fins ara, ens hem de creure i empassar allò que ens diuen els fabricants. També, no cal dir-ho, convindria tenir un suport en matèria de restauració i substitució de suport, en matèria de conservació de suports especials; es podrien traçar línies de racionalització de col·leccions d'hemeroteca oficial i altres col·leccions en coordinació amb la resta d'arxius de la xarxa, etc.

Intervenció de Joan Farré, director de l'Arxiu Històric Comarcal de Balaguer

Què es pot fer des dels arxius comarcals? Ja fa temps que es va abandonar la primigènia concepció de marcada caracterització historico-cultural, que intervenia només en la inventariació i posterior concentració de fons històrics de la comarca. Els arxius comarcals ja han entrat de ple en l'assumpció del concepte de gestió integral de la documentació i, sempre que comptin amb els recursos suficients, poden oferir un òptim servei cultural des dels seus centres i un bon servei d'assessorament i de formació del personal de les diverses institucions del territori, per tal de posar en funcionament el seu propi servei d'arxiu.

Poden oferir també la possibilitat de dipositar, a l'arxiu comarcal, aquells fons històrics i administratius, si s'escau, d'aquelles institucions que no tenen possibilitats de crear el seu propi servei. Aquesta és una bona solució sempre que es garanteixi l'accés immediat als titulars i als usuaris externs.

Des d'aquests centres es pot garantir també la restauració, la conservació i la difusió dels seus continguts. I també podria exercir una funció absolutament necessària i cabdal: la d'inspecció.

Però sens dubte, el que donarà més resultats és la col·laboració i la cooperació entre els arxivers d'un mateix territori. A la província de Lleida, hem encetat aquesta experiència creant un grup de treball que té com a objectiu definir l'àmbit o els àmbits competencials de cada arxiu en relació amb els ingressos, tutela i control dels fons, col·leccions i documents del territori. Això ens permetrà veure quin és l'arxiu més idoni per a rebre cadascun d'aquests fons o col·leccions i establir programes de treball i de difusió conjunts.

Intervenció de Jaume Zamora, tècnic de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona

Cal tenir clar que l'acció de la Diputació de Barcelona que porta a terme en el patrimoni documental municipal s'emmarca en la competència que li atribueix la legislació d'"assistència i cooperació jurídica, econòmica i tècnica als municipis, especialment als de menor capacitat econòmica i de gestió" (Llei 7/1985, art. 36, 1r. Punt, lletra b). Des d'aquesta competència, dóna suport als municipis que ho sol·liciten.

Des de l'any 1992, es desenvolupa aquest suport, que es tradueix en la realitat en:

- l'assessorament tècnic als municipis, en matèria de patrimoni documental local. En aquest punt cal esmentar la tasca pedagògica que es desenvolupa en aspectes puntuals (des d'explicar la teoria arxivística als tècnics i polítics dels ajuntaments, les funcions dels arxius i arxivers, directrius en trasllats de documentació, recomanacions en el mobiliari d'arxiu, etc.)

- la redacció de projectes d'organització dels serveis d'arxiu municipals (en col·laboració amb l'AAC), per tal d'analitzar la situació inicial d'un arxiu municipal i proposar i recomanar les solucions més viables (tractament arxivístic, personal, infraestructures)

- l'organització efectiva, per part d'arxivers, dels fons municipals, sempre entesa com una intervenció global del fons documental municipal amb l'objectiu que l'arxiu municipal esdevingui una eina operativa a fi de possibilitar la posada en marxa del servei d'arxiu municipal.

Aquesta organització es realitza amb la implicació i el compromís dels ajuntaments de condicionar el dipòsit d'arxiu per tal que es garanteixin uns mínims indispensables en relació amb la conservació, protecció i seguretat de la documentació que s'hi ubica i, al mateix temps, es busca també que l'ajuntament s'impliqui en el manteniment del servei d'arxiu.

En aquest apartat, podem constatar que en ajuntaments al voltant de 5.000 habitants o superiors en aquest nombre, un cop organitzat el con-

junt del fons documental, pensem que cal cercar fórmules del tipus de l'arxiver compartit, amb la implicació directa per part dels ajuntaments.

No obstant això, cal modular i potenciar fórmules de formació i suport tècnic al personal administratiu dels mateixos ajuntaments i potenciar l'especialització dels arxiviers municipals, per part de les institucions supramunicipals.

Pel que fa al suport directe en el manteniment dels arxius municipals, la Diputació de Barcelona l'ha iniciat de forma experimental en dos municipis petits (fins a 1.000 hab.) i properament es vol continuar d'una forma més sistemàtica.

Per últim, la Diputació de Barcelona no ha deixat de banda dues línies de treball fonamentals per als arxius municipals, com són:

- Estudis i publicacions tècniques (La gestió dels documents administratius,... Manual de Mínims, Proposta de Reglament i Laboratori d'Arxius Municipals) i la difusió dels fons municipals organitzats (edició de tríptics).
- la formació adreçada al personal dels arxius municipals.